SÁMEDIGGI
SÄMITIGGE
SÄÄ'MTE'ĞĞ
SAAMELAISKÄRÄJÄT

ASIANTUNTIJALAUSUNTO
2.10.2024
Dnro: 745/D.a.4./2024

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta
MmV@eduskunta.fi

Saamelaiskäräjien asiantuntijalausunto Hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi maatalousyrittäjän eläkelain muuttamisesta HE 88/2024 vp

Viite: Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunnan lausuntopyyntö 23.10.2024

1. Taustaa

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta on pyytänyt Saamelaiskäräjien asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi maatalousyrittäjän eläkelain muuttamisesta HE 88/2024 vp. Saamelaiskäräjät kiittää mahdollisuudesta asiantuntijalausunnon antamiseen. Saamelaiskäräjät on lausunut aiheesta laajemmin myös 30.5.2024 Sosiaali- ja terveysministeriöön toimitetussa lausunnossa.

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi maatalousyrittäjän eläkelakia. Esitys perustuu pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmaan, jonka kirjauksen mukaan Välitä viljelijä –projektista tehdään pysyvä toimintamalli. Esityksen tavoitteena on maatalousyrittäjien työkyvyn tukeminen, maatalousyrittäjien työkyvyttömyyden ennaltaehkäisy sekä maatalousyrittäjien työurien pidentäminen.

Poronhoitotyötä tekevien työhyvinvointia on tähän saakka edistetty satunnaisesti eri toimijoiden toteuttamissa hankkeissa. Paliskuntain yhdistys on toteuttanut viimeisten 15 vuoden yhteensä neljä hanketta. Näiden kerrallaan 3–4 vuotta kestäneiden hankkeiden painopisteet ovat vaihdelleet, ja niihin on saatu rahoitusta EU:n rakennerahastosta. SámiSoster ry on kaksi kertaa toteuttanut hankkeen saamelaisten poronhoitajien hyvinvoinnin haasteiden esille nostamiseksi ja toiminnan kehittämiseksi. Myös Maatalousyrittäjien eläkelaitos on tehnyt poronhoitajille suunnattua työhyvinvointityötä järjestämällä koulutuksia ja laatimalla poronhoitajille suunnattua työhyvinvointiin liittyvää materiaalia.

2. Saamelaiskäräjien näkemykset

Saamelaiskäräjät pitää kannatettavana, että maatalousyrittäjien eläkelaissa pyritään huomioimaan poronhoitajat sekä kalastajat ja vakinaistamaan myös heitä koskevat varhaisen tuen palvelut. Lainsäädännön avulla tuleekin pyrkiä edistämään saamelaisten tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutumista valtaväestöön nähden. Työ- ja toimintakykyä ylläpitävien ja parantavien palvelujen suunnittelemista ja toteuttamista tulee lainsäädännöllä ohjata siihen, että palvelut toteutetaan alusta alkaen saamelaisten kulttuurin mukaisesti kaikki saamen kielet huomioiden.

Ehdotettavat maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelut edistäisivät lakiesityksen mukaan MYEL-vakuutettujen maatilatalouden, poronhoitotyön ja kalastuksen harjoittajien työstä selviytymistä tukemalla heidän työkykyään. Saamelaisten poronhoitajien työkyvyn tukeminen on myös saamelaisten kulttuurin elinvoimaisuuden tukemista. Saamelaisyhteisölle on kriittisen

Sajos
FIN-99870 Anár | Aanaar | Aanar | Inari
www.samediggi.fi
+358 (0)10 839 3100
info@samediggi.fi
etunimi.sukunimi@samediggi.fi

tärkeää, että perinteisissä elinkeinoissa työskentelevät ihmiset voivat hyvin ja jaksavat työssään, jotta elinkeinot ja niiden myötä oleellinen osa saamelaista kulttuuria saadaan siirrettyä tuleville sukupolville.

Saamelaisilla, etenkin perinteisiä elinkeinoja harjoittavilla miehillä, voi olla korkea kynnys hakeutua varhaisen tuen palvelujen piiriin. Siksi poronhoitajille suunnattujen palveluiden pitää olla matalan kynnyksen palveluita ja saatavilla silloin kun niitä tarvitaan. Tarvetta on mm. vertaistuella, neuvonnalle ja avulle viranomaisten kanssa asiointiin tavoilla, jotka soveltuvat poronhoitovuoden työrytmiin ja olosuhteisiin. Varhaisen tuen terapiapalveluissa saamenkielisiä terapiapalveluita on heikosti tai ei lainkaan saatavilla. Jotta poronhoitajille taataan lakiehdotuksessa huomioidut kulttuurinmukaiset ja kielelliset varhaisen tuen palvelut, tulisi se myös huomioida ostopalvelusitoumuksissa. Saamelaisen psykososiaalisentuen yksikkö Uvjan tarjoama osaaminen tulee huomioida saamelaisten poromiesten palveluiden kehittämisessä ja räätälöinnissä. Saamelaisten poronhoitajien matalan kynnyksen terapiapalveluita ei voi toteuttaa tulkkauksen tai suomalaisen kulttuurin mallien mukaisesti.

Poronomistajat eivät kuulu maatalousyrittäjien lomituspalvelulain (1231/1996) mukaan lomituspalvelujen piiriin. Heille korvataan kuitenkin kustannuksia heidän itse järjestämästään sijaisavusta poronhoitajien sijaisavusta annetun lain mukaan (1238/2014). Saamelaiskäräjät on useaan otteeseen todennut nykyisen lainsäädännön poronhoitajien sijaisavusta (1238/2014) heikentävän yhdenvertaisuuden toteutumismahdollisuuksia. Yhdenvertaisuusvaltuutettu onkin todennut Saamelaiskäräjille kesäkuussa 2020 toimittamassaan lausunnossa, että poronhoitajien sijaisavun saamisen edellytysten suppeudesta suhteessa maatalousyrittäjien lomitusoikeuteen syntyy olettama yhdenvertaisuuslain kieltämästä välittömästä syrjinnästä. Tämä poronhoitajia syrjivä laki tulisi uudistaa mitä pikimmin, jotta sijaisavun tuoma varhainen tuki edesauttaa myös poronomistajien hyvinvointia.

3. Saamelaisten oikeudellisesta asemasta

Saamelaisille alkuperäiskansana oikeuden omaan kieleen ja kulttuuriin turvaa Suomen perustuslaki (1999/731, 17 §), jonka lisäksi saamelaisten oikeuden omakielisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin suojaa useat Suomen ratifioimat kansainväliset ihmisoikeussopimukset.

Perustuslain 17.3§ mukaan saamelaisilla on alkuperäiskansana oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaiskulttuuriin kuuluvat muun muassa saamelaisten perinteiset, joita ovat poronhoito, kalastus, metsästys, keräily ja saamelainen käsityö sekä näiden nykyaikaiset harjoittamisen muodot. Saamelaisten kulttuuria ja elinkeinoja suojataan myös useissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Saamelaisten perinteiset elinkeinot muodostavat korvaamattoman tärkeän pohjan saamelaisten kulttuurille. Saamelaisten perinteisten elinkeinojen kautta saamen kieltä ja saamelaisten perinteistä tietoa siirretään aktiivisesti sukupolvelta toiselle säilyttäen kulttuuri elinvoimaisena.

Saamenkielisten sote-palveluiden tuottamiseen erityisesti Lapin hyvinvointialueella velvoittavat muun muassa saamen kielilaki (1086/2003) ja laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021, 5 §), jonka 5.2 §:n mukaan asiakkaalla on oikeus käyttää saamen kieltä saamelaisten kotiseutualueen kunnissa tuotettavissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa, sekä Lapin hyvinvointialueen alueella sellaisissa palveluissa, joita tuotetaan vain kotiseutualueen kuntien ulkopuolella sijaitsevissa toimintayksiköissä tai kotiseutualueen kuntien ulkopuolella sijaitsevissa

toimintayksiköissä, jotka Lapin hyvinvointialue on osoittanut kotiseutualueen kuntien asukkaiden käytettäväksi.

Maatalousyrittäjien eläkelaitos kuuluu niihin viranomaisiin, joita velvoittaa saamen kielilain mukaiset velvoitteet (1086/2003). Hallituksen esitykseen on kirjattu, että saamen kielilain velvoitteet otetaan huomioon maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen järjestämisessä. Saamen kielilaki velvoittaa, että viranomaisessa saamen kielellä asioivan asiaa käsittelee ensisijaisesti saamenkielentaitoinen työntekijä. Jos viranomaisessa ei ole sellaista saamen kielen taitoista henkilöä, joka voisi käsitellä asiaa, on viranomaisen järjestettävä tulkkaus. Tulkkaus on siis aina toissijainen malli tarjota palveluita. Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen tulee varata resurssit saamenkielentaitoiseen sekä perinteisiä elinkeinoja tuntevan henkilöstöön. Sähköisen asioinnin palveluita tulee kehittää siten, että saamenkielisellä väestöllä on yhdenvertainen mahdollisuus omakieliseen asiointiin. Näitä palveluita ovat erityisesti lakiehdotuksessa suunnitellut työkykyneuvojien neuvonta- ja ohjauspalvelut.

Lapin hyvinvointialueella on lakisääteisenä tehtävänään tukea saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kehittämistä koko maassa (laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021, 33 §). Saamenkielisillä ja kulttuurinmukaisilla palveluilla on merkitys saamelaisten mahdollisuuksille ylläpitää terveyttään ja hyvinvointiaan sekä elää arvojensa, tapojensa ja kulttuurinsa mukaisesti. Saamenkielisiä sote-palveluja on useiden selvitysten ja tutkimusten mukaan puutteellisesti saatavilla, ja palvelujen sisällöissä ja menetelmissä kehittämisvaje. Suomi on saanut useita suosituksia ihmisoikeuksien toimeenpanoa valvovilta elimiltä parantaa saamenkielisiä sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuutta.

4. Lopuksi

Saamelaiskäräjät pitää tarpeellisena ja kannatettavana huomioida lakiesityksessä poronhoitajat ja kalastajat osana suunniteltuja maatalousyrittäjän varhaisen tuen palveluita ja tavoitteita tukea työkykyä, ennaltaehkäistä työkyvyttömyyttä sekä pidentää työuria. Saamelaiskäräjät kuitenkin odottaa, että saamelaisille suunnattuja palveluita suunnitellessa ja kehitettäessä otetaan huomioon lakisääteiset velvoitteet ja niiden toteuttamiseen varataan tarvittavat resurssit. Välitä viljelijästä-hankkeessa neuvonta- ja ohjaustoimintaa on pilotoitu vain suomalaisten ja suomenkielisten maanviljelijöiden palveluissa. Saamenkielisten asiakkaiden osaamistarpeiden ja kielilain velvoitteiden tuomien resurssitarpeista ei kuitenkaan ole aikaisempaa tietoa ja sitä varten tulisi tehdä reaaliaikaiset kuluarviot, jotka huomioidaan 2 miljoonan euron budjetissa. Saamelaisten poronhoitajien kulttuurinmukaisten palveluiden ja kielellisten oikeuksien huomioiminen tulee taata ja turvata kaavaillussa budjetissa esimerkiksi korvamerkityllä rahoituksella. Saamelaiskäräjät ehdottaa MELA:lle jatkoyhteistyötä saamelaisten poronhoitajien kulttuurinmukaisten palveluiden suunnittelussa ja kehittämisessä.

Merk.

Leo Aikio
I varapuheenjohtaja

Riitta Lehtola-Kosonen
sosiaali- ja terveyssihteeri

Asiantuntijalausunnosta päätti I varapuheenjohtaja 2.10.2024

Lisätietoja antaa: sosiaali- ja terveyssihteeri Riitta Lehtola-Kosonen, riitta.lehtola-kosonen@samediggi.fi,

mob. +358 (0)44 777 4820